

A CSÁSZLÓCI GYÓGYÍTÓ „SZENT EMBER”

*„Bölcsességét sokan magasztalják, s az nem is múlik el az idők végéig.
Az emlékezete nem enyészik el, késő nemzedékek emlegetik nevét.”
Sirák fia könyve, 39, 9-10.*

A tanulmány az Ungi sík egyik legismertebb lelkészének életútját tárja fel a már ismert dokumentumok és visszaemlékezések alapján. A több mint négy évtizeden keresztül egy helységben, Császlócon (ma Császlivci, Kárpátalja) szolgálatot teljesítő római katolikus pap, Szentmihályi Lajos, közösségének nem csak lelkipásztora, hanem gyógyító orvosa is volt.

A hajdani tisztelendő emlékképe napjainkban is elevenen él a volt hívek, valamint a környező települések lakosainak emlékezetében. A néprajzi gyűjtőutak során lejegyzett anyagban fél évszázad távlatából is számos utalás, hivatkozás és visszaemlékezés bizonyítja a katolikus pap széleskörű gyógyító tevékenységét. Elöljáróban röviden felvázoljuk azokat a történelmi eseményeket, amelyek közrejátszottak abban, hogy Szentmihályi Lajos atya – akit később pápai kamarássá és címzetes préposttá neveztek ki –, a lelkeszi hivatás gyakorlása mellett minden körülmények között, a „nehéz időkben” is felvállalta a gyógyító pap szerepét. A település és az ott működő katolikus plébánia életének jelentősebb eseményeit is felvillantva, a kezdetektől napjainkig párhuzamosan vizsgáljuk a történelem során bekövetkezett változásokat. Feltárjuk azokat a körülményeket, amelyek közrejátszottak abban, hogy a faluba került fiatal lelkész az idők folyamán a közösség szellemi vezetőjévé, tanítójává, orvosává és igazi atyjává vált.

Önmaga megfogalmazta jelmondatához mindhalálig hű maradt, a falu közösségének nemcsak lelki, hanem testi orvosa is volt. Hitéhez és meggyőződéséhez híven teljesítette a reá bízott feladatot, akárcsak az önként vállalt, igen nehéz és fáradságos gyógyító tevékenységet. Személyét, különleges egyéniségét már életében legendák övezték, ezek nyomába szegődve feltártuk azok eredetének okait is.

Hajdani hittanos diákjai napjainkban is mély tisztelettel és csodálattal szólnak emberségéről, önzetlenségéről, segítőkészségéről és mélységes hivatástudatáról. Halálának körülményei máig tisztázatlanok: egyes vélemények szerint szív-roham végzett vele, mások szerint az NKVD¹ ügynökei megmérgezték. Utolsó kívánságának megfelelően a császlóci temetőben helyezték örök nyugalomra. A hívei, tisztelői emlékül és hálából síremléket állítottak lelki és testi orvosuknak. Emléke a településen napjainkban is él, a falu főutcája az 1990-es évektől az ő nevét viseli.

Szentmihályi Lajos a Szabolcs vármegyei Nagyhalász községben született 1877. július 30-án. Édesanyja Mihalkovics Mária, édesapja Szentmihályi Imre,

¹ NKVD, Belügyi Népbiztosság, a Szovjetunió állambiztonsági szerve.

a folyó szabályozását végző Tiszavölgyi Társulat hivatalnok volt. Az elemi iskola 1–4. osztályát Sátoraljaújhelyen, a polgári iskola 5–7. osztályát Ungváron, a nyolcadikat Szatmárnémetiben végezte. Itt érettségizett a Katolikus Királyi Főgimnáziumban 1896. június 23-án, jó eredménnyel. Hittudományi tanulmányait 1896–1900 között Szatmárnémetiben, a papnevelő intézetben folytatta. Szentelési adatai szerint 1900. június 27-én al-szerpappá, június 29-én szerpappá, másnap, június 30-án áldozópappá szentelte Meszlényi Gyula (1832–1905) megyéspüspök.²

Lelkipásztori tevékenységét káplánként kezdte 1900. július 26-án, a Máramaros vármegyei Nagybecskón. Kétévi szolgálat után 1902. augusztus 25-től visszakerült Szatmárnémetibe, ahol két hónapig actuarius, vagyis törvényszéki írnokként, illetve bírósági jegyzőkönyvvezetőként tevékenykedett. A zsinati vizsgát 1908. május 13-án Szatmárnémetiben tette le, jó eredménnyel. A személyi lapján olvasható bejegyzés szerint katonai szolgálatra alkalmatlannak találták.

Bereg vármegye központjába, Beregszász városába 1902. október első napján helyezték káplánnak. Itt mindössze három hónapig maradt, mert 1907. január 7-től, ugyancsak káplánként visszakerült Szatmárnémetibe. Mindössze fél éves szolgálat után, 1907. július 21-től új állomáshelyen, az abban az időben Szatmár megyei Papos helységben kezdetben ideiglenes, majd szeptember 17-től kinevezett lelkész. Négy évig szolgálta a közösséget. Ezt követően 1911. október 9-től az Ung vármegyei Császlóc faluba helyezték.³

A községet első ízben 1263-ban említik az oklevelek *Chaslouch* néven, még hozzá az Ung vármegyében, Ungvár és Munkács között félúton elhelyezkedő Szerednye várának tartozékaként. A falu Árpád-korabeli templomát a 14. században építették, és a külső ellenséges betörések ellen sánccal vették körül. Az 1332–1337. évi pápai tizedjegyzék szerint *Zeaczlocz* (Császlóc) helységben ekkor már plébánia működött, és a falu népe tíz garas pápai tizedet fizetett.⁴ Egy 1332-ből származó dokumentum szerint ebben a térségben már több mint ötven templom volt.⁵ Itt fontos megemlíteni, hogy a jelenlegi Kárpátalja területe kezdetben az I. (Szent) István királyunk által 1009-ben alapított Erdélyi Egyházmegyéhez, majd 1346-tól az Egri Egyházmegyéhez tartozott. Ebben az időben birtokosai a hasonnevű, Császlóci, illetve a Pálóczi családok voltak.⁶

A császlóci Nagyboldogasszony tiszteletére felszentelt, festményekkel és falfaragásokkal gazdagon ékesített templomot 1549-ben a hitújítók elfoglalták, a védőfalat és a monostort lerombolták. A küzdelemben a plébános is életét veszítette. Emiatt a 16. század derekától a lelkész nélkül maradt hívek lelki gondozását előbb a gerényi pálosok, jóval később, 1718-tól a kisérti plébános látta el.

Közben az 1567-ben felvett adójegyzék szerint Chaszlotz települést a híres egri hős várkapitány, Dobó István birtokolta, majd 1668-ban Petrovay János kapta örökbe. Az 1715-ből származó adatok szerint hét jobbággy és egy zsellér-

² *Magyar Katolikus Lexikon*. VIII. 2003. 1008.

³ A Szatmári Püspökség irattárában található személyi lapja szerint. 1. old.

⁴ *A Szatmári Egyházmegye sematizmusa* 2006. 28.

⁵ NÉMETH 1999.

⁶ A Császlóci nemzetség egy évszázad múltán, 1444-ben férfiágon kihalt.

család lakta a települést, akik magyar és ruszin anyanyelvűek voltak. A településen öt év múlva, 1720-ban már tizenegy jobbágy és egy zsellér élt, akik közül öt magyar és hét ruszin nemzetiségű volt.⁷ Ekkori birtokosa Petrovay Antal, aki Ung vármegye követeként részt vett az 1774. évi országgyűlésen.

Ugyancsak az előbbi esztendőben, 1774-ben gróf Esterházy Károly egri püspök elrendelte a megrongált, tető nélküli császlóci templom rendbehozatalát. A felújítási munkálatok 1795-re fejeződtek be, de a torony csak később, 1797-ben készült el. Itt helyezték el a hajdani felszerelésből megmaradt egyetlen harangot.⁸ A helyi birtokos család leszármazottja, Petrovay József 1802 és 1805 között kastélyt építtetett Császlócon, amely még napjainkban is áll.

Már említettük, hogy a plébánia alapításától kezdve az Egri Egyházmegyéhez tartozott, amelyet 1804-ben kettéosztottak. A jelenlegi Kárpátalja egyik része az ekkor felállított egri érsekségnél maradt,⁹ a többi – így a Császlóc is – az 1804. március 23-án alapított Szatmári Római Katolikus Egyházmegyéhez került. Ung vármegyét három főesperességre – felső-ungira, alsó-ungira és közép-ungira – osztották. A császlóci plébánia az alsó-ungi esperesi kerülethez tartozott.

A királyi Helytartótanács 1839-ben arról rendelkezett, hogy Császlócon a plébániát vissza kell állítani. A rendeletnek 1841-ben tettek eleget, amikor újra-alapították a császlóci római katolikus plébániát, és megkezdték az egyházi anyakönyv vezetését. Hamarosan, 1846 és 1874 között átépítették a templomot: áttörték a hajó főfalát és karzatos toldalékkal látták el. Ekkor emelték a templomot övező kőkerítést is, amelynek oszlopfülkéiben Jézus keresztútjának stációit megörökítő festett szobrokat helyeztek el.¹⁰ A lelkészi teendőket a plébánia 1841. évi újjászervezést követően Kroó Vida látta el, aki 52 éven keresztül, 1893-ig szolgálta a híveket.

Közben a korabeli összeírás szerint Császlóc lakossága 1840-ben, vegyesen magyar és rutén. Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc idején a helyi lakosok közül többen harcoltak a honvédseregben az országra tört ellenséges hadak ellen. A földbirtokos Petrovay család egyik tagja, Petrovay Ákos, Bem József tábornok seregében szolgált őrnagyi rangban.

Fényes Elek 1851-ben megjelent geográfiai szótára szerint Császlócz orosz-tót falu Ung vármegyében, római katolikus fiók-szentegyházzal. Ekkor 353 római katolikus, 360 görög katolikus, 6 református és 26 zsidó lakta a községet.¹¹

Később, 1893-ban a plébánia élére Rónai István került, aki azonban egészségi okok miatt még abban az évben megvált hivatalától. Ezt követően Pajor (Tempfli) Endre volt Császlóc plébánosa közel két évtizedig, 1911-ig. Ezt megelőzően, az 1900. évi népszámláláskor a községben 294 római katolikus és 246 görög katolikus hívőt vettek számba. A templom orgonáját 1906-ban a rákosfalvai Rieger-

⁷ Ungvár és Ung vármegye 1940. 180.

⁸ A Szatmári Egyházmegye sematizmusa 2006. 255.

⁹ (Habsburg) I. Ferenc király 1804. március 16-án kiadott rendeletében az egri püspökséget érseki rangra emelte, amelynek suffraganeusai a rozsnyói, a szepesi, a kassai és a szatmári egyházmegyéek lettek.

¹⁰ NÉMETH 2000. 14.

¹¹ FÉNYES 1851. 201.

gyár építette.¹² A településen 1910. évi összeíráskor 559 lakos élt, közülük 551 magyar nemzetiségű volt. A felekezeti megoszlás: a római katolikusok száma 290, görög katolikus 209, evangélikus 1, református 13, izraelita 46 fő.¹³ A lakosság döntő része földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozott, de már egy-egy iparos (cipész, varrónő, stb.) is működött a faluban. A vékony értelmiségi réteg képviselői a tanító és a lelkész voltak.

A császlóci plébánia vezetését 1911-ben Szentmihályi Lajos vette át, aki 1943-ig volt lelki gondozója a híveknek.¹⁴ Az 1917. évi adatok szerint az egyházközség filiái voltak Baranya, Kincseshomok, Ketergény és Nagygejőc szomszédos falvak.

Császlóc 1919 májusáig Magyarországhoz, majd Csehszlovákiához, 1938 novemberétől 1944 októberéig ismét Magyarország tartozott. Ekkortól Kárpátalja – így a vizsgált település is – a Szovjetunió része lett. A falu utolsó földbirtokosa a Czibur család volt, tagjai 1944 őszén Kárpátalja szovjet katonai megszállása elől menekültek el Császlócról. A Szovjetunió széthullását követően, 1991-től a falu Ukrajna része lett.¹⁵ A hajdani Ung vármegyei Császlóc (napjainkban Császlivci, Ungvári járás), a területi székhely Ungvártól mintegy 13 km-re, délre terül el.

Településünk történetének felvázolása után visszatérünk a 20. század első évtizedének végéhez. Ekkortól a közel hatszáz lakosú Császlóc társadalmának fél évszázadon keresztül meghatározó egyénisége volt Szentmihályi Lajos római katolikus lelkész, aki küldetését a hívek lelki gondozásában és a gyógyító orvoslásban látta. Hitt abban, hogy az egyháznak fel kell karolnia a szükségét szenvedőket, szorgalmazta – életkoruktól és társadalmi helyzetüktől függetlenül – a hívek nevelését. Azt vallotta, hogy a katolikus tanítás egyik legfontosabb szempontja a szegényekről, a hátrányos helyzetűekről való gondoskodás. Ez pedig csak úgy valósítható meg, ha nemcsak a templomban végzi szolgálatát, hanem a falu közösségében, a családok körében is.

Vezetése nemcsak erkölcsi tekintetben valósult meg, hanem a történelmi események okozta bizonytalan élethelyzetekben hozzá fordulóknak adott tanácsai révén is. A falu népe elfogadta, a lelkész pedig felvállalta az irányító szerepét. Tudása, tekintélye, következetes szigora, rendkívüli pedagógiai érzéke összetartó közösséggé formálta a híveket. Hitvallásához híven gondoskodott a rábízott emberekről, szó szerint együtt élt híveivel, ismerte mindennapi gondjaikat, bajaikat. Nemcsak a hivatásából adódóan, hanem a közvetlensége miatt is rendkívüli tiszteletnek örvendett. Ennek jeléül a gyermekek és az asszonyok kezét csókoltak neki.

A második világháborút megelőző időkben a falvak többségében nem volt orvos. A vidéki lakosság egészségügyi ellátása az állami alkalmazásban lévő körorvosok feladata volt, akik általában a nagyobb városokban telepedtek le és heti egy alkalommal látogattak el a körzetükbe tartozó településekre. A falvak lakói a hét folyamán a falusi bírónak jelentették, ha valaki a beteghez orvost kívánt

¹² A Rieger-gyár irattára megsemmisült a rákosfalvai üzem 1944. évi bombázásakor. In. Kosóczki 2009.

¹³ *Magyarország Közigazgatási Atlasza* 2000. 101.

¹⁴ *A Szatmári Egyházmegye sematizmusa* 2006. 255.

¹⁵ *Révai Új Lexikona* IV. 1999. 360.

hívni. Az előjáró feladata volt az doktort elkísérni a beteg házához. A sürgős esetek ellátása azonban azonnali beavatkozást igényelt, és az ismertetett orvosi ellátás mellett a közösségek a saját gyógyító tudásukra támaszkodva, a népi gyógymódokat alkalmazva látták el a beteget. Kizárólag sikertelenség esetén fordultak segítségért a paphoz, vagy – ha a család anyagi lehetőségei megengedték – a városokban fizetség ellenében működő orvoshoz. A hívó ember a betegséget Isten büntetésének, a Teremtő által az emberre mért megpróbáltatásnak tekintette. Nem véletlen, hogy elsőként lelki gondozójukhoz fordultak, és jobban bíztak a közöttük élő papok segítségével, mint az állami egészségügyi ellátás biztosította, ritkán odalátogató orvosban, vagy a magánrendelőkben, pénzért gyógyító doktorokban. Sokkal inkább követték a rendszerint helyben lakó lelkész testi-lelki egészségre vonatkozó tanácsait.

A lelkészek orvosló tudása iránti bizalom nem volt alaptalan, hiszen a 19. század folyamán számos olyan kiadvány látott napvilágot, amelyek a lelkészek egészségügyi képzését szolgálták.¹⁶ A Szatmári Püspöki Könyvtár polcain is fellelhetőek voltak az ilyen témájú kötetek,¹⁷ ugyanis a Püspökség Papnevelő Intézetében *Schlauch* Lőrinc (1824–1902) prépost az oktatott tárgyak közé bevettette az egészség- és életmentés-tant is.¹⁸ Ennek eredményeként a papnevelő intézet diákjai – így Szentmihályi Lajos is – a teológiai tudományokon kívül bizonyos fokú egészségügyi képesítést is szereztek. Egyébként az egyháztól soha nem volt idegen a gyógyító tevékenység: papjai és szerzetesei évszázadokon át gyógyították a betegeket a kolostorok falain belül, és az egyházi fenntartású ispotályokban. Stöhr Ágoston írta a lelkipásztoroknak szánt könyvében, hogy Svédországban a 19. század második felében a papi és orvosi hivatás egyesítését oly mértékben megkövetelték, hogy a lelkipásztori hivatalokért pályázóknak egy orvosi kurzust is el kellett végezniük.¹⁹

Az egyház nevelő munkája, karitatív tevékenysége – a szegények ellátása, az árvák és az öregek gondozása, valamint a betegek ápolása – kiegészítette, sőt pótolta az állam ilyen irányú kötelezettségeit. Az 1911-ben Császlóca került, már több mint egy évtizede gyakorló lelkész munkáját lelkiismeretesen látta el. A hitélet megszervezése és irányítása tekintetében az első és legfontosabb feladatnak a személyes példamutatást tekintette. Ez megmutatkozott az életvitelében, szigorú napirendjében. Reggel korán kelt, napját imádsággal, és korán bemutatott szentmisével kezdte, majd intézte az egyház gazdasági ügyeit, vagy beteget látogatott. A déli harangszó alatt térdepelve imádkozott. Délután fogadóórát tartott, bárki megjelenhetett előtte ügyes-bajos dolgaival. Ekkor fogadta a betegeket is. A bõjti

¹⁶ Az egyik legismertebb és méltán a legnépszerűbb a Stöhr Ágoston würzburgi orvos-magántanár által írott, 1884-ben Budapesten megjelent *Lelkipásztorkodási Egészségtan* különös tekintettel a közegészségügytanra című kötete. A több kiadást megért művet a Veszprémi Növendékpapság Pázmány körének hallgatói fordították magyar nyelvre.

¹⁷ A püspöki palota könyvtára számára 1891–1892-ben egy új épületszárnyat építettek. Az új könyvtár a Bibliotheca Laurenziana nevet kapta. Anyagát a káptalani könyvtár állományával bővítették, így a kötetek száma 11 829 db, a füzeteké pedig 2 606 db lett. In: *Magyar Katolikus Lexikon* XII. 2007. 618.

¹⁸ *Magyar Katolikus Lexikon* XII. 2007. 624.

¹⁹ Stöhr 1884. 2.

időszakokat szigorúan megtartotta, szabad idejében a szobájában, vagy a kertben, az öreg nyírfa alatt imádkozott, esetleg a határban gyógynövényeket gyűjtött. Lelki gondozóként látogatta a betegeket, vigasztalást, megnyugvást nyújtott, a különböző bajokra gyógymódokat javasolt, mindezt ellenszolgáltatás nélkül. Szentmihályi Lajos mélységes embersége, önzetlensége, fáradhatatlansága és példamutató élete révén lelkészként és emberként is kiérdemelte a közösség feltétlen bizalmát. A gyógyítás iránt érzett különös elhivatottsága hamar megmutatkozott.

Az 1914–1918. közötti első világháború, majd az azt követő trianoni békediktátum súlyos csapásként érintette a Szatmári Egyházmegyét. A határmódosítások következtében 46 Ung vidéki plébánia, és azok filiái Csehszlovákiához kerültek.²⁰ Kárpátalja római katolikus híveit ez időben az ungvári főesperes kormányozta, majd a Vatikán és a csehszlovák kormány megállapodása alapján, 1921-ben Kárpátalja apostoli kormányzóság lett.²¹ Igaz ugyan, hogy a terület nem kapott egyházmegyei státuszt, de a pápa által kinevezett apostoli kormányzó irányította.²²

Császlóc települést – akárcsak az Ung vidék síkvidéki részét – is Csehszlovákiához csatolták.²³ Az impériumváltást követően a császlóci esperes nem menekült el, hű maradt a híveihez, sorsközösséget vállalt velük az új államhatalmi keretek között is.

A katolikus egyház fontos szerepet szánt az Ung megyét jól ismerő lelkésznek: 1923-ban szentszéki tanácsosi címet adományoztak számára. A következő évben, 1924-től az alsó-ungi kerület esperesévé nevezték ki. 1926 novemberétől püspöki helynöki tanácsos, 1930 szeptemberétől egyházmegyei kormánytanácsos, illetve ugyanezen időtől kezdve egyházi bírósági ügyvéd. 1930-ben már a zsinati vizsgáztató testület, Vigilantia bizottság tagja, censor. 1933. január 26-án XI. Pius pápa számon felüli tiszteletbeli kamarása lett. 1936. január 1-től Ugocsa (sic!, minden bizonnyal Ungi – K. E.) fő-esperessé nevezték ki.²⁴

Miként az előbbi felsorolásból is kiderül, a „csehek alatti” korszakban Szentmihályi Lajosnak fontos egyházi megbízatásai voltak.²⁵ A rábízott tisztségek azonban nem akadályozták meg abban, hogy lelki gondozóként és „testi orvosként” is ellássa a híveit, és a hit alapjaira, a helyes viselkedésre, az egészség megőrzésének módjaira oktassa a gyermekeket. Ezen kívül a betegségek megelőzésének lehetőségeit is megismertette az iskolás gyermekekkel.

²⁰ BURA 2003. 16.

²¹ CSÁTI 1990. 21.

²² BURA 2003. 16.

²³ Az 1921. évi első csehszlovák népszámlálás szerint Császlóc lakossága 508 fő volt, közülük 292 római-, 168 görög katolikus, 7 evangélikus és 39 izraelita valláshoz tartozott. In: *Statistický Lexikon ...* 1928. 26.

²⁴ Az idézett adatok a Szatmári Püspökség irattárában található személyi lapjából származnak. 2. old.

²⁵ A csehszlovák korszakban idején, 1930-ban megtartott, második népszékirás adatai szerint, a település lakosságának száma lényegesen nem változott – ekkor 498 fő volt –, a római katolikusok száma valamelyest csökkent – 280 főre –, a görög katolikusoké viszont 189 főre nőtt. Rajtuk kívül egy evangélikust és 16 izraelitát számáltak össze. Négyen pravoszlávnak, nyolcan pedig felekezethez nem tartozónak vallották magukat. In: *Statistický Lexikon ...* 1937. 22.

Az alábbiakban a gyógyító pap egyéniségének főbb jellemvonásait, valamint orvosló tevékenységének emlékezetesebb eseteit visszaemlékezések és elbeszélések (oral history) alapján rajzoltuk meg. Több esetben egy-egy emberi sorsot meghatározó személyes találkozást villantunk fel, valamint a lelkész pályájának jelentős eseményeit visszatükröző szóbeli közléseiből teszünk közzé.²⁶

Lajos atya [a császlóci pap] mindigán megmondta, mi a baja. Azt is megmondta, ki tudja azt a beteget gyógyítani, vagy nem. Azt is, ha operálni kellett. Hogy ennyire látnok volt-e, vagy ennyire benne volt ez a tudomány, nem tudom. (Koh. N. J-né)

Elementek hozzá [a paphoz], ű megmonta, neked kezdődő tüdőgyulladásod van. Ezt szedjen három napig, ha jobban fáj, gyere vissza. De ő csak füllel hallgatott. Akkor még nem volt fülhallgató. Odatette a fülét, és úgy hallgatta. (R. K. G-né)

A gyógyító plébános erkölcsi tartása, fegyelmezettségre, példamutató szerénysége, jószándékú szigora a híveiben tiszteletet ébresztett.

En mán öreg korába ismertem, de mint egy angyal, olyan vót. Hófehér haja, olyan alázatos, olyan kedves, olyan finom, olyan szípen beszílt. (R. K. E)

Ő soha nem járt sehova. Vannak olyan papok, akik eljárnak lakdalomba, de ő soha nem járt sehova. (Koh. N. J-né)

En ütet csak egyszer láttam öltönybe, mikor harmadolni jött ídesapámnak. Mindig reverendába járt. (Cs. G. B-né)

Orvosló szereit gyógynövényekből állította elő, amelyeket leginkább a környező mezőkön és réteken gyűjtött össze. A hazánkban nem honos gyógynövényeket pedig a plébánia ablakaiban, virágcserepben nevelgette.

Most, hogy itt reklámozzák az aloét, hát gondolok vissza, hogy neki is [papnak] minden tele volt ezzel a kaktusszal [aloe]. Hogy abból csinálta vóna ezeket az orvasságokat? Csak most gondolkozunk rajta. A füveket aztat gyűjtöttük, vót neki segítője, Ágnes néni, a házvezetőnő, az tán még öregebb vót mint ő. Meg Mariska, egy vínjány is vót, aki a parókiát rendezte, takarította. Ágnes néni főzött. (R. K. G-né)

Az érdeklődőknek nagy türelemmel magyarázta el a gyógynövények helyes begyűjtési és szárítási módját, valamint a használatukat. A nagyobb gyermekeket bevonta a közös szedésbe, így azok korán megismerkedtek az orvoslásban felhasználható növényekkel. A falu határába kirándulásokat szervezett, és kötetlen beszélgetésekkel nevelte a szépre és a jóra, a köréje seregülő gyermekcsapatot.

A gyerekekkel nagyon szeretett foglalkozni. Emberszámba vette a gyermeket is! Úgy beszílt velünk, mint a felnőttekkel. Mikor vendígségbe hívott, azt mondta a szakácsnénak, hogy 'teríts a fiatal úrnak!' Pedig csak olyan nyóc-kilenc éves lehettem akkoriba. (...) Tavasszal, mikor nyesték a szőlőt, ő mindig üvegecskéket adott nekünk, hogy fogjuk fel a cseppeket a szőlőből. Édesanyám mondta, hogy nagyon vigyázz rá, csak akkor vedd ki belőle a dugót, mikor mán felkötötted! (...) Az esperes úrnak én is gyűjtöttem. Orbáncfüvet, mert azt sokat használta, meg cintóriát, olyan kis lila virágút. (Cs. M. I.)

²⁶ A szövegközlések rövidített változatait az érthetőség és a befogadhatóság kedvéért kis mértékben szerkesztettük. Az idézetek az 1992 és 2012 közötti időszak terepmunkáinak gyűjtéseiből származnak.

Bár szigorú volt és megkövetelte a fegyelmet, a gyermekek szerették, mert mindig igazságos volt. Tudták, hogy aki figyel, tanul és fegyelmezetten viselkedik, jól válaszol a feltett kérdésekre, az jutalmat kap.

Ahogy én megismertem őtet, elég szigorú, de nagyon jólelkű volt. (...) Aki jól viselte magát, meg jól tudta a leckét, annak szentkipet adott. (Cs. M. I.)

Nagyon szigorú, nagyon jó szívű, nagyon okos esperes volt. Anyósom azt mondta, hogy mikor vele találkoztak, úgy mentek előtte, mint a katonák a tisztek előtt, meg vótak tanítva, hogy kell vele szembe viselkedni. Szigorú volt, de nagyon jószívű volt. (Cs. G. J-né)

Szentmihályi Lajos szolgálati ideje alatt – de nyugdíjba vonulását követően is – fontos szerepet töltött be a falu és a kistáj egészségnevelésben, valamint az egészségügyi ellátásában is.

Gyűteni gyűjtötte [a gyógyfüveket], mer még anyut is megtanította, jóformán minden egyes füvet ismert anyukám, mék micsoda, mitűl jó. Heten vótunk testvőrek. Esperes úr azt is megmutatta, hogy kell bennünköt vizes ruhába becsavarni, ha tüdőgyulladás vót, vagy ilyesmi. Hét gyerek közt ugyi minden vót. (Cs. G. F-né)

Marikám igen síró vót. Akarmiű csináltam vele, csak sírt meg sírt! Elvittük a császlóci paphoz. Mikor kikötötte a pólyát, hát a gyermek nevetett. Hatalmas, szíp nagy fejír gyermek vót! Azt kérdezte a pap, hogy 'jányom milyen gyakran adol szopni ennek a gyermeknek?' Jaj, mondom, esperes úr, mindig, amikor csak sír! 'No látod, fiam, az a baj! Még nem írkezte megemíszteni az egyiket – mer olyan túrónak válik az a tej a gyermek gyomrába –, és mán adod neki a másikat! Kell, hogy kiürüljön az a gyomor.' Azut oszt odafigyeltem, hogy ne szoptassam állandóan, oszt el is múlt a síróssága. (R. K. J-né)

A parókia egyik szobájában kisebb gyógyszertárat rendezett be. Az egyik fal elé polcokat állított, és azokon üvegcsékben tárolta a saját maga által készített gyógynövényfőzeteket, tinktúrákat, kenőcsöket.

Itt vót egy öreg pap. Rígen, ahol most van a kórház [Császlócon], ott vót a paplak. Mink akkor még gyermekek vótunk és ő gyógyított. Így is monta, hogy én nemcsak a lelki atyátok vagyok, hanem testi orvos is. (...) Ő gyógyított. Ilyen kisebb betegségekkel elmentünk hozzá, montuk neki, hogy betegek vagyunk. Egy kis szentelt vízbe ezt cseppentett, azt cseppentett. (...) Vót neki gyönyörű nagy patikája (...) sok póc, oszt azt tele vót orvassággal. A szenteltvízbe ezt cseppentett, azt cseppentett, szedjed három nap, gyere el viszsza, ha jobban leszel. Szentmihályi Lajosnak híjták.

Ha köhögéssel mentünk hozzá, akkor vót neki olyan sárga cukorka, olyan sárga vót. De olyan kemény vót, törtek aztat. Azt adott nekünk köhögéstűl. (Cs. M. B-né)

Az általa készített orvosló szerekről egybehangzó állításokat jegyeztünk le.

Az anyósom azt mondta, hogy csak az esperes úr volt az orvassuk. Amivel kezelt, az csak olyan volt, mint egy kis szenteltvíz, de az úgy segített, hogy ki se tudom mondani. Kicsi, kevéske volt, és olyan volt, mint a szenteltvíz, de olyan hatással volt, hogy nagyon jól segített a betegen. (Cs. G. J-né)

Ezek az orvasságok fehérek vótak, mint a tiszta víz, és íze se semmi. Se keserű, se csípős, se szaga! Semmi! Csak egyszerű, mint aki víz. És mindenkinek használt. (R. K. P-né)

Elsősorban belgyógyászati betegségek, valamint külső sérülések, sebek, tályogok orvoslására vállalkozott.

Három éves voltam, gyomor és hasi betegségem vót. Édesanyám nem tudott velem mit csinálni, hát elvitt a császlóci paphoz. Meghallgatta a panaszokat, és azt mondta, hogy a gyermeknek gyomor és bélhurutja van. Azt mondta, hogy a gyermeknek vörös bort kell adni. Édesanyám nagyon elcsodálkozott, hogy ilyen kis gyermeknek bort? (...) No, de édesanyámék annyira bíztak a tiszteletesbe [tisztelendő], hogy nem is vonták kétségbe, amit mondott. (R. Sz. O-né)

Füvekből főzte az orvasságot. Nálunk járatos vót, mer nígy esztendeig járt Pistához, mer fájt a bátyámnak a lába, csontot lökött a lába szárából, a térgyín alul. A császlóci pap gyógyította ki. Ű maga főzött olyan orvasságokat, járt oda a kanális partra szedni [gyógyfüveket], és Ű maga főzte az orvasságot, oszt Ű maga mindig priccolta [spriccelte, kimosta] neki. Igen beteg vót a bátyám. Csontot lökött, úgy darabokba jött ki a lába szárából a csont. Húszéves korába kezdett el mankón járni. Így kigyógyította a pap. És így Ű [a báty] nem kapta el a brontot.²⁷ (R. K. P-né)

Szentmihályi Lajos a tanításaiban, szentbeszédeiben arra törekedett, hogy minden hívét megszólítsa. Ugyanakkor jól tudta azt is, hogy ugyanazzal a módszerrel nem lehet egyformán hatni minden emberre. Ezért hangsúlyozta, hogy az emberekkel egyéni módon kell foglalkozni, a társadalmi szerepüknek és felfogóképességüknek megfelelően.

Az utolsó hittanra oktatott osztályának ma is élő tagjai napjainkban is meghatottan idézik fel azokat az időket, amikor az atya vállalva a kockázatot, a hatóságok tiltása ellenére hol egyik, hol pedig másik gyermek otthonában tartotta az órákat.²⁸ Nagy-nagy tisztelettel emlékeznek meg lelki atyjukról, aki egyben nevelőjük, oktatójuk és orvosuk is volt.

Karácsonykor mindig kellett hozzá menni nekünk gyermekeknek, és mindig adott tejeskávét, meg süteményt. (Cs. G. F-né)

Ezt nem lehet elmesélni, ezt érezni kell, hogy mi is volt ő nekünk! Testi lelki atyánk! Nekem csak jó emlékeim vannak hozzá kapcsolódóan. (Cs. M. I.)

Sikeres gyógyító tevékenységének hamar híre ment a vidéken, szekereken hozták a betegeket a környék falvaiból, és hosszú sorok kígyóztak a plébánia előtt. A lelkész ellen 1927-ben sikertelen merényletet követtek el. Nem tudni, hogy kik voltak a merénylezők, esetleg a felbujtók, mert az adatközlők szerint a lelkész nem tett feljelentést. A köztudatban úgy rögzült az eset, hogy az ungvári orvosok haragudtak rá, mert csökkent a bevételük azáltal, hogy a betegek szívesebben mentek a plébánoshoz gyógyulást keresni.

Még üt megverték a cseh orvosok, kihíjtak egy ilyen bitang bandát, majdnem hullára vertik az öreget. A csehek azok jól elintézték, jól elverték. (Pk. Sz. Gy.)

A zsidó orvosok meg akarták ölni, mer Ű sokat kigyógyított, oszt az orvosoknak nem vót olyan nagy keresettyök. Ez ingyen gyógyított, hát odamentek! Sose nem kírt semmit. Valaki templomra adott, hát az elfogadta, ajándékba. (...)

²⁷ Bront a seb fertőződése, üszkösödése. UMT. I. 598.

²⁸ Az utolsó, hittanra oktatott osztálya az 1945-ben született gyermekek közül került ki, akik a politikai körülmények miatt, a megszokottnál korábban, már nyolc évesen elsőáldozók lettek.

Este, mikor harangoztak, térgyepelt, úgy imádkozott, oszt akkor rámentek azok, akiket az orvosok felfogadtak. Nem oroszok vótak még akkor, akkor még a háború előtt vót. (...) Többen vótak, mikor gyomrozták, mer még ott vót a tesvírje is, no, meg a nima szógáló, hát mindet meggyomrozták, nehogy kimenjenek oszt kiabáljanak, ugyi. Oszt ide lűttek neki a szájába, és nem fogta a golyó, visszapattant a golyó. Bizony! Bizony! A papra rálűttek, de visszapattant, nem fogta a golyó. (R. K. P-né)

A falusiakat addig is gyógyította, de üldözték érte, rá is lőttek, utána az arcán volt egy seb. (Cs. G. J-né)

Hallottam, hogy a cseh érában is vasajtót szereltetett, mert ugye az ungvári orvosok összefogtak, mivel sok kliensei voltak, hát lőttek rá. Azut osztán, de nem is ő szereltette fel az ajtót, hanem felszereltették a hívek, merthogy megvédeni az esperes urat. (Cs. M. I.)

A lelkész ellen elkövetett sikertelen merénylet tisztázatlan körülményei napjainkig foglalkoztatják a híveket, akik gyermekként hallották a szülők elbeszéléseit, és tanúi voltak a legenda kialakulásának. Eszerint a papot nem fogta a lövedék, visszapattant róla, ennek köszönhette életét. A ma is élő szemtanúk szerint a golyó a bal arcát súrolta az arccsont tájékán, és hosszú ideig látható volt az általa okozott seb.

Szentmihályi Lajos azonban orvosló tevékenységét a merénylet, és a hatóság tiltása ellenére sem szüneteltette, minden körülmények között a híveit és a betegeket szolgálta. Gyógyított, függetlenül attól, hogy Kárpátalja éppen melyik ország fennhatósága alá tartozott.

A gyógyítás mellett, a hívek lelki egészségének ápolásában nem kevés bölcsességre és kompromisszumkészségre volt szüksége. A hagyományaihoz és hiedelmeihez ragaszkodó vallásos közösségek orvosló hagyományaiban ugyanis számos olyan mágikus elem volt fellelhető, amelyekkel az egyházi személyeknek fel kellett venniük a harcot, és babonálás címén ki kellett iktatni a gyakorlatból. Szentmihályi jó pszichológiai érzékkel kezelte az ilyen eseteket, és ahol a betegre nézve veszélytelennek látta a babonás, illetve mágikus gyógyeljárást, megengedő magatartást tanúsított: oldotta a hívek lelkében a hit és a hiedelmek ellentétéből adódó konfliktusokat.

A szenes víz, az nem babona, ezt monta a császlóci pap is. A vallás nem engedi a babonálást. Ez nem az, ezt mink használuk és segít is. Szent igaz! (Sz. P. J)

Az első bécsi döntést követően, 1938 novemberében ismét módosultak az államhatárok, amelynek következtében az Ungvári Apostoli Kormányzóság 40 plébániája visszakerült Magyarországhoz. A Szentszék 1939. július 17-én megszüntette az Ungvári Apostoli Kormányzóságot.²⁹ Az anyaországhoz visszatért területen a magyar hatóságok megkezdték a közigazgatási és az egészségügyi hálózat újrászervezését.

Császlóc lakossága az 1941. évi népszámláláskor 505 fő volt, ebből 494 magyar (97,82%), 9 rutén (1,78%).³⁰ Vallási megoszlás szerint 315 római- (63,78%), 158

²⁹ BURA 2003. 16.

³⁰ KEPECS 1996. 112. 118.

görög katolikus (27,72%) 13 református (3,91%) és 19 izraelita (4,59%) lakta a községet.³¹

A falu plébánosát, Szentmihályi Lajost 1941. május 15-én XII. Pius pápa számon felüli tiszteletbeli kamarássá nevezte ki. Hamarosan, 1941. augusztus 15-én a Szent Györgyről elnevezett szobranci prépostság prépostja, majd ez év december 15-től a zsinati vizsgáztató bizottság tagja lett, valamint püspöki biztos az ungvári középiskolákban.

A második világháború folyamán dr. Scheffler János szatmári római katolikus megyéspüspök többször meglátogatta a kárpátaljai híveket. Utolsó főpásztori körútja alkalmával, 1945-ben Kárpátalján „a Rómától kapott utasítás szerint beosztotta: ha megnehezedik a kapcsolattartás a (szatmári) egyházmegye püspökével vagy letartóztatják a vikáriust, ki legyen a következő vikárius”.³²

A második világháborút követően vészterhes idők következtek. A négy részre szakadt Szatmárnémeti Egyházmegye romániai részén a híveknek csak egy töredéke élt, akik közül hamarosan deportálták a még megmaradt sváb lakosság nagy részét, több ezer hívőt. A püspökség területét a következő országok között osztották fel: Romániában maradt 55 plébánia és a püspöki székhely. A Szovjetunióba került 40 kárpátaljai plébánia, amelyek a birodalom 1991. évi felbomlása óta az önálló Ukrajnához tartoznak. Csehszlovákiához 13 plébániát (ma Szlovákia), Magyarországhoz 27 plébániát csatoltak.

A Szovjetunióhoz rendelt Kárpátalján a kommunista diktatúra kiépítése után, már 1945-ben megkezdődött a vallásüldözés, a lelkészek letartóztatása. Összesen 19 római katolikus pap ellen koholtak vádakat, ítélték el ártatlanul és hurcoltak el a Gulágokra.³³ Az itthon maradottakat állandó megfigyelés alatt tartották, korlátozták a mozgásterüket. A szentmisén és temetésen kívül más szolgálatot nem végezhettek. Államosították az egyházi iskolákat, a papi ingatlanokat és földeket elkobozták, megtiltották a felekezeti anyakönyvek vezetését, valamint a hitoktatást.³⁴ A templomokat bezáratták, a szerzetesrendeket feloszlatták. A görög katolikus papokat aposztáziára, azaz hitehagyásra kényszerítették. A szovjet hatóságok az előbbi intézkedésekkel gyakorlatilag lehetetlenné tették az egyházak működését.

Akkor állt be a pravoszlávia, és akkor mán a pravoszlávba nem akartuk vinni a gyermekeket, mer a katolikus papok úgy hangoztatták, hogy űk [a pravoszlávokká lett görög katolikus papok] mán ki vannak állva az egyházból, az ű szentcsíg kiszolgáltatások nem írvínyes. Így monták. (...) Azt mondta akkor az esperes úr: 'Semmi gond, hozd el, én megkeresztetem neked. Engem mán nem fog a törvínny, mán én öreg vagyok'. Így keresztelte oszt meg Árpikát. (R. K. G-né)

Én ott nyöttem fel a pápista templomba, Kereknyébe csak akkor mentünk, ha nekünk a görögöknek külön ünnep vót. Ű tanított hittanra. Eti, a testvirem, monta a papnak, hogy

³¹ KEPECS 2000. 98. 162.

³² BOTLIK 2005. II. 162.

³³ *A beregszászi és az ungvári ...* 2005. 101.

³⁴ A kárpátaljai római katolikus egyház története. Szerző, kiadó, hely év nélkül [In: http://www.ferences.hu/document/rk_tortenet.pdf. 8.]

a többi testvérek mind elálltak, csak én maradtam meg, ahogy vótam a görögkatolikus válásba. (R. K. P-né)

Szentmihályi Lajos nem menekült el a kárpátaljai szovjet megszállás elől, a háborút követő nehéz időszakban is segítette híveit, és alkalmazkodva a megváltozott körülményekhez, eleget tett papi hivatásának. Nem szüntette meg a hitoktatást, ha igény volt rá, titokban keresztelt, és gyógyított. Pedig az ateista szemléletű új államrend komoly veszélyt jelentett az egyházra és annak tagjaira.

A szovjet időszakban folytatott gyógyító tevékenységét illetően ellentmondások a visszaemlékezések, de azok vannak túlsúlyban, amelyek az írásos engedély meglétét állítják. Ennek azonban eddig nem lettünk nyomára.³⁵

Nem is tudom, mondani, vagy nem mondani? (...) De oroszok alatt űtet ezírt nagyon tiltották. Pedig sokan jöttek hozzá. Rengetegen! A környék idejárt. Sokfelől jöttek hozzá. (R. K. G-né)

Ő ingyen gyógyított, és mán most oroszok alatt egy magas khb-s tisztnek meggyógyította a feleségét, és az kijárt neki egy olyan papírt, hogy gyógyíthat. (Pk. Sz. Gy.)

Valahonnan megtudták, hogy itt van egy pap, aki nem csak lelket gyógyít, hanem testet is gyógyít. Az a magas rangú katonatiszt, valamilyen generális lehetett, eljött hozzá és megkérdezte, hogy tudná-e fogadni. És ő elhozatta Oroszországból a lányát. (...) Pontos diagnózist állított fel, és még valamilyen kezelést is adott neki. Néhány hónapig itt is laktak Ungváron. Arra emlékszek, hogy akkor ilyen katonai autóval, bobikkal [katonai terepjáró] álltak meg mindig és a kisutcából mentek át a betegek, hátulról az udvaron. (...) És akkor ő [a katonatiszt] kieszközölte neki, hogy magánpraxist is vezethetett, elhozta ezt az engedélyt, mikor vót Moszkvába. Akkor mán kapott engedélyt, akkor mán nyilvánosan mentek oda. (...) Temérdek ember járt oda, emlékszek rá, hogy abban az időben, az 50-es évek elején, 10-20 kocsi is állott. Ilyen katonai járművek, bobik, ugye a hír az terjedt, oszt mindegyik hozta a betegjeit. (Cs. M. I.)

Az egy évszázaddal korábban, 1846-ban Hám János püspöksége (1827–1857) alatt eredetileg parókiának emelt, és a második világháború végéig az egyház tulajdonában lévő épületet a szovjet hatóságok államosították. Az akkor már idős Szentmihályi Lajost kilakoltatták. A szemtanúk elmondása szerint a parókia berendezési tárgyait és a lelkész könyveit kidobálták az udvarra. A plébános nem vihette magával a könyveit, mert albérletbe kényszerült. A lelkész özvegy sógor-nője – aki beteg lányát gondozta – vállalta, hogy ellátja a plébánost.

Előbb Földesnél lakott egy gazdagabb családnál, de aztán mondták, hogy könnyű a falu leggazdagabbjánál lakni! És úgy ment a legszegényebbhez, ez hadiözvegy volt, a lányát egyedül nevelte. (...) Aztán Vértessélynél, ahol 6 gyerek volt, elment oda lakni. Ő egyedül ment mintegy számkivetettségbe. (Cs. M. I.)

Mikor az oroszok bejöttek, mán 70 év körül vót. Űtet nem vitték el. Mán öreg vót. Ű mán nem fílt semmitül. (R. K. G-né)

A parókiáról kiszórt könyvek egy részét a templom egyik sarkában halmozták fel, ezek további sorsa ismeretlen. A volt tanítványok úgy tudják, hogy az udvaron heverő, gazdátlan köteteket a hívek lassan széthordták.

³⁵ A plébánia iratanyagának átvizsgálása folyamatban van.

Fedáskzó [bőrgyógyász volt Ungváron] vette meg azt a könyvet, ami a császlóci papnak a könyve vót, amibe ezek az orvasságok le vannak írva. Ő bőrgyógyász, és abból gyógyított, őt [Fedáskzót] az oroszok vádolták is kuruzslással. (Koh. N. J-né)

Bár a szovjet hatóságok megtiltották a hitoktatást, a plébános albérteti szobáscájában vagy egy-egy családnál tovább tanította hittanra a gyermekeket.

Elsődleges célja az volt, hogy neveljen, tanítson. Az orosz megszállás után nem volt engedélyezve a hittan oktatás, magánszemélyeknél voltunk, egyszer az egyiknél, egyszer a másiknál. Ő már nem is bujkált! (Cs. M. I)

A lelkész orvosló tudására és hozzáértésére magyarázatot is talált az őt magába fogadó és gyógyítóként elfogadó közösség. Bár erre a hivatalos iratokban nem találtunk semmi utalást, a hívek úgy tudták, tudják, hogy a plébános eredetileg orvosnak készült, de egy szerelmi csalódás miatt a papi pályát választotta. Ezek a történetek is leginkább a plébános alakja köré fonódó legendák sorába tartoznak.

Ő orvosnak készült tanulni, de három év tanulás után változtatott rajta, hogy pap akar lenni. (Cs. M. B-né).

Szentmihályi orvosit végzett, és amikor elment Prágába vizsgázni, az alatt az idő alatt a menyasszonya férjhez ment. És ő akkor rögtön elment a teológiára. (Koh. N. J-né)

Akárcsak a plébános számára szerencsés kimenetelű merényletet, halálának a körülményeit is titok, legenda övezi. Ennek kialakulásában közrejátszhatott a szovjet idők vallásüldözése, a papok elhurcolása, illetve meggyilkolása. Jelentős szerepe lehetett a történet kialakulásában a megváltozott körülmények okozta közösségi hangulatnak is. A hívő és vallását gyakorló közösségre idegen, ateista szemléletű világnézetet kényszerítő új rendszer intézkedéseit a közösség elutasította, és minden rossz eredőjét az új államhatalom rendelkezéseiben kereste. Hozzá kell fűznünk, számos esetben nem is alaptalanul. A katolikus egyház üldözése során olyan tragikus esetek történtek – például Romzsa Tódor munkácsi görög katolikus püspök megmérgezése –, amelyek felvetették annak a lehetőségét, hogy Szentmihályi Lajos pápai kamarást, ungi fő-esperest a szovjet titkosszolgálat ügynökei megmérgezték.

Azt nyíltan beszélték, hogy megmérgezték. Azt a görög katolikus papot is megmérgezték, mi is a neve? [Romzsa Tódor] Nem is kellett lefizetni az ápolónőt, elég vót ráijeszteni. Abba az időbe, ne gondolja, hogy a káhebiszták valakinek fizettek! Ráijesztettek! (Cs. G. B-né)

Nagy a gyanúm, hogy ez meg volt rendezve. Mer 54 húsvétja után ő jól bírta magát, mer gyóntam, áldoztam is nála. Nem felejttem el eztet, mer ő általában Munkácsra szokott menni nyáron, inkább nyár végén, búcsú [Nagyboldogasszony napja] után, pihenni. Rokonjai voltak ott. Akkor [1954-ben] a húsvéti ünnepek után ő Munkácsra utazott. Nem tudni, hogy miért volt ez a sietség. Semmi baja nem volt. Ő nem tudta volna a saját baját gyógyítani?! Azt mondták, hogy étkezés közben hirtelen rosszul lett, és jöttek is már, hogy beviszik a kórházba, injekciót adtak neki, és rögtön meghalt. Boncolás nem volt, az egész el volt tusolva, 54-ben, már olyan erős volt a rendszer, az ellenállás már teljesen le volt törve, és megtehették eztet, mer biztosan nekik nagyon ártogatott. (...) Nem teszem tűzbe a kezemet, hogy ez nem megrendezve vót. Most mán mit tudunk mondani? Akkor a níp meg volt félemlítve, senki sehová nem ment, a boncolás, nem volt, mer tudom, hogy

a régi érába 60 éven felül nem csináltak boncolást. Szerintem el volt tussolva az egész. (Cs. M. I.)

Ugyancsak Munkácson, szintén tragikus hirtelenséggel hunyt el a Szentmihályi követő másik császlóci lelkész, Bakó Zoltán is.

Utána, 56-ban ide került Bakó Zoltán, ő is Munkácson halt meg, ő is pap volt és gyógyított. Őtet is odarendelték. Ott vót a káhebének az az osztálya, amék a nemkívánatos személyeket elintézték. Arra voltak szakosodva. Bakó Zoltán tisztelendő úr is ott halt meg olyan hirtelen. (Cs. M. I.)

Nem valószínű, hogy az igazságra valaha is fény derül, ugyanis nem történt igazságügyi orvostani vizsgálat, amely a halál valódi okát rögzítette volna. Bár az eddigi kárpátaljai vizsgálódások arra intik a kutatót, hogy az írott dokumentumokat is számos esetben fenntartásokkal kell kezelni.³⁶

Más szemtanuk tudni vélik, hogy az 1954-ben, 77 éves korában elhunyt lelkész már korábban is betegeskedett. Ezt látszik alátámasztani a személyi lapjában olvasható azon bejegyzés, amely szerint ifjú korában katonai szolgálatra alkalmatlannak találták. Kárpátalja szovjet megszállását követően a történelmi körülmények és a politikai helyzet olyan volt, hogy a mérgezésről szóló feltételezések akár igazak is lehetnek. A meggyilkolásával kapcsolatos feltételezések Császlócon és környékén napjainkban is élnek.

Összegzés

Az eddig feltárt, és lejegyzett adatok azt bizonyítják, hogy Szentmihályi Lajos, a császlóci esperes, híveinek hűséges, félelmet nem ismerő szellemi vezetője, lelki gondozója és „testi-lelki” orvosa volt. Az ifjúságnak szigorú erkölcsű, példamutató tanítója és nevelőjeként, valamint az Ungi síkság lakosságának ismert gyógyító papjaként vált ismertté.

Híveivel sorsközösséget vállalva állta a 20. század első felének történelmi-politikai viharait, és az impériumváltozások közepette is hű maradt pár száz lelkes katolikus közösségéhez. A csehszlovák korszakban, valamint a háborúk viszontagságos időszakában, majd pedig a szovjet éra igen nehéz és véres első évtizedében, a vallásüldözés ideje alatt is támasza volt híveinek.

Egy szépirodalmi idézet kívánczik ide: „Engem Isten ide helyezett, én itt élek. Itt vetettem, s most itt aratok. Azután kenyeret fogok csinálni a magokból, azután újra fogok vetni, aratni, kenyeret csinálni. Azután imádkozom, nagyon sokat kell imádkozni. Én nem mehetek el innen... Engem ide helyezett a Jóisten.”³⁷

Önként vállalt gyógyítói, egészségnevelési tevékenységét a tiltások ellenére és az üldözések közepette sem szüntette meg: minden hozzáforduló embernek segített, függetlenül attól, ki volt az és honnan jött.

³⁶ Lásd: Romzsa Tódor (1911–1947) munkácsi görögkatolikus püspöknek vagy Bródy András (1895–1946) ruszin miniszterelnöknek a halálával kapcsolatos iratokat. Puskás 1999. 231–253.; Botlik 2006.

³⁷ SZABÓ 1989. 195.

Pedagógiai- és pszichológiai érzékének, valamint kompromisszum-készségének köszönhetően, oldani tudta azokat a lelki zűrzavarokat, amely a hívek vallásos meggyőződése és a hagyományok mágikus hiedelmeihez való ragaszkodása között konfliktusként adódtak. Megengedő magatartása megnyugvásul szolgált a híveknek.

Közel hatvan éve, hogy nincs az élők sorában, de papi és gyógyítói tevékenységének emléke napjainkban is elevenen él az Ungi sík kistáj magyarságának emlékezetében.

Epilógus

Császlócból a szovjet hatóságok által 1945-ben sztálini légerekbe elhurcolt 15 férfi közül csak hárman tértek vissza. A római katolikus templom kertjében az ártatlanul elhurcoltak emlékére a falu közössége 1989-ben emlékművet állított. Közben, az 1960-as évek közepén a katolikus templom tornya leégett, ezt követően tatarozták, ekkor nyerte el mai formáját. A templomkert kerítésének egyik oszlopába építették be azoknak a falubelieknek az emléktábláját, akik az I. világháborúban estek el. A szovjet időkben az államosított parókia épülete kórházként működött, a Szovjetunió széthullását követően kihasználatlanul állt. A World Servants külföldi segélyszervezet építette újjá, és itt kapott helyet a császlóci magyar nyelvű óvoda. A faluban jelenleg összevont osztályokkal működik a magyar elemi iskola. A 750 fős lakosság 75%-a magyarnak vallja magát. Az 1949 után ortodoxsá minősített görög katolikusok 1989-től, Császlócon is újjászervezték egyházközségüket.³⁸ A falu lakossága 2001. évi népszámlálás szerint 820 fő, ebből magyar 424 fő (51%), ukrán (48%).³⁹ A felnőtt római katolikus hívek száma 350, lelkipásztoruk Károlyi Lajos. Az egyházközséghez 1993-tól filiaként tartozik a közeli Kincsehomok.

Függelék

Az alábbi visszaemlékezést, amely a császlóci pap egyik eredményes gyógyításának történetét örökíti meg, 2003-ban rögzítettem, az eset után több mint fél évszázaddal.

– Anyámnak vót egy különös betegsége, neki ilyen vizeres vót a lába. Vót, hogy eccer ki is pattant neki, elvázott, úgy, hogy úgy találtuk eszméletlenül feküdt, annyira levázott, de hát osztán hosszú időn keresztül, de csak segítettek rajta, jött az orvos is, úgy, hogy élve maradt. De neki jött egy érdekes valami dolog, azóta se hallottam se azelőtt ilyet. A lába fejn, a kislábujja és a másik következő lábujja között behasított neki eccer. De irtó fájdalmasan, azt mondta, úgy, hogy a vajúdással felírt, olyan fájdalmas vót. Azut, meg mán előfordult neki egy héten egyszer, előfordult mán, hogy naponta, egyszer, aztán mán,

³⁸ BOTLIK – DUPKA 1993. 191–192.

³⁹ MOLNÁR – MOLNÁR 2005. 84.

hogy óránként jött neki. De olyan kínja vót, hogy azt mondta, fiaim higgyétek el, hogy a vajúdástul fájdalmasabb. Ez úgy 1936 körül vót, rettenetes volt, nem bírt még dolgozni se. De annyira végtelenül nagy volt a fájás.

Volt a szomszédunkba Császlócrul P. E., ú odaszállott a szomszédba, és az mint szomszédasszony átjött és mondta, hogy menjenek el Császlócba, mer ott vót egy pap, aki gyógyított. Az egyedül ment a gyerekekkel a mezőre, és azt monta, te ezt szeggyed, te azt szedjed, és ő azt egyedül főzte az orvasságokat. Olyanba, mint a penicilines üvegecske, olyanba vót neki felrakva a pócra az orvasságok, mint egy gyógyszertárba. És elmentünk mi ahhoz tényleg, én mint gyerek 14-15 éves lehettem, én vótam a kocsis, büszke is vótam rá, hogy ilyen kis gyerek és egyedül megyek. Anyám, meg a szomszédasszony felültek a hátsó ülésre, mer még régi vasráfos szekerek vótak. Elmentünk Császlócra. Megálltunk ott az udvar előtt, anyám, meg a néni felmentek. Az esperes úr kérdezte, hogy mi van, hogy van. Hát oszt adott is neki orvasságot, ilyen kis üveggel. Naponta 3-szor 2 cseppet kanál vízbe bele-cseppenti és abbul vegyen be, feküdjön le, a lába alá tegyen valamit, hogy a lába magasabban legyen, mint a test. No, hát ú szedte ezt egy nap, két nap, megszűnt. Azt mondja, olyan ez csak, mint a víz, nem érzek én semmit ebbe, ez se nem keserű, se semmi, megfogta, és megitta az egészet egyszerre. Kicsi kis üvegecske vót a. Meg is szűnt, elműlott.

Majd 48-ba, mikor bejöttek az oroszok [helyesen: 1944 októberében], előjött megint neki. De még mielőtt ez történt volna a pappal, mink Kaposra hordtuk orvashoz, mer akkor mink Kaposhoz tartoztunk, ott volt járási orvos. Az azt mondta, vihetik Budapestig a poliklinikára, ezen segíly nincs. Ez egy olyan idegszál-gyulladásos betegség, hogy ezen nem tudnak segíteni. No és a pap adta ezt, és megszűnt. 48-ba visszajött. No, más nincsen, megint elmegyünk az esperes úrhoz, nízze meg, mi van. Megint befogtam a szerkébe, és elmentünk vissza az esperes úrhoz. Azt mondta, hogy jó-jó, én mondtam akkor magának, hogy egy hónap múlva jöjjön vissza, hogy tudjak rezultátot (eredményt) írni, hogy tulajdonképpen, hogy használt, mint használt. Fel vót írva, hogy mit adott, meg hasonló, vezetett egy nyilvántartást.

No, mondja anyámnak, hogy megpróbálok, adok még egyszer. Azt is beszédte, és elműlott, nem vót vele többet baj. Meg is halt vele anyám, nem vót vele sose baj. 66-ba halt meg anyám. Pedig nem vót neki felírva, hogy mit adott először, mer nem mentünk vissza. No de meghallgatta anyámat, és adott neki megint. Az is jó vót, de hogy az-i vót, mint először, azt nem tudom. Többet sose fordult elő, pedig olyan fájásai vót, hogy gyeszüléssel felírt. (Ksz. J. Z.)

Irodalom

A beregszászi és az ungvári kopjafaavatásokról

2005 A beregszászi és az ungvári kopjafaavatásokról. Összeállította: Dupka György. *Nyelvünk és Kultúránk* 2005. 141–142. 98–101.

BOTLIK József

2005 *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján*. I–II. Nyíregyháza – Veszprém: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék – Veszprémi Egyetem Tanárképző Kar.

- 2006 A miniszterelnöki bársonyszéktől a börtönig. Bródy András politikai pályája 1938. október – 1939. február közt. *Együtt* (Ungvár) 1. szám. 88–89.
- BOTLIK József – DUPKA György
1993 *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Budapest – Ungvár: Intermix Kiadó – Patent Kiadó.
- BURA László
2003 *A második évszázad (1904–2004)*. A Szatmári Római Katolikus Egyházmegye kislexikona. Csíkszereda: Státus Kiadó.
- CsÁTI József
1990 A kárpátaljai római katolikus egyház. *Hatodik Síp III.* 1.
- FÉNYES Elek
1851 *Magyarország geographiai szótára*. Pest: Kozma Vazul.
- A kárpátaljai római katolikus egyház története*
é. n. A kárpátaljai római katolikus egyház története. Szerző, kiadó, hely, év nélkül. [In: http://www.ferences.hu/document/rk_tortenet.pdf.]
- KEPECS József (szerk.)
1996 *Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai. 1880–1940*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
2000 *Kárpátalja településeinek vallási adatai. 1880–1941*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- KOSÓCZKI Tamás
2009 *Magyar orgonatervező szakértők diszpozíciói a XX. század első felében*. DLA Doktori értekezés. Kézirat. Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem.
- Magyar Katolikus Lexikon*
1993–2010 *Magyar Katolikus Lexikon I–XV*. (Főszerk.: Diós István.) Budapest: Szent István Társulat.
- Magyarország Közigazgatási Atlasza 1914*
2000 *Magyarország közigazgatási atlasza 1914*. A Magyar Szent Korona országai. (Tud. szerk.: Zentai László.) Baja–Pécs: Talma Könyvkiadó.
- MOLNÁR József – MOLNÁR D. István
2005 *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa.
- NÉMETH Imre OFM (szerk.)
1999 A Katolikus Egyház 1000 éve a Kárpát-medencében. *Új Hajtás* 1999. 5. 10–11.
2000 *A Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Kormányzáság Névtára*. Szerk.: Németh Imre OFM. Munkács: Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Kormányzáság.
- PUSKÁS László
1999 *Romzsa Tódor püspök élete és halála*. Budapest: Don Bosco Kiadó Bt.

Révai Új Lexikona

- 1999 Révai Új Lexikona. (Főszerk.: Kollega Tarsoly István.) Szekszárd: Babits Kiadó.

Statistický Lexikon Obcí v Podkarpatské Rusi

- 1928 Statistický Lexikon Obcí v Podkarpatské Rusi. V Praze: Státní úřad statistický.

Statistický Lexikon Obcí v zemi Podkarpatoruské

- 1937 Statistický Lexikon Obcí v zemi Podkarpatoruské. Praha: Orbis.

STÖHR Ágoston

- 1884 *Lelkipásztorkodási egészségtan különös tekintettel a közegészségügytanra.* Budapest: Hunyadi Mátyás Intézet.

SZABÓ DEZSŐ

- 1989 *Az elsodort falu.* Debrecen: Csokonai Kiadó.

A szatmári egyházmegye jubileumi sematizmusa.

- 2006 A szatmári egyházmegye jubileumi sematizmusa. Összeáll.: Ilyés Csaba. Szatmárnémeti: Szatmári Római Katolikus Püspökség.

UMT

- 1979 – 2010 *Új Magyar Tájszótár* I-V. Főszerk.: B. Lőrinczy Éva. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Ungvár és Ung vármegye

- 1940 Ungvár és Ung vármegye. Szerk.: Csíkvári Antal. Vármegyei szociográfia IX–X. Budapest: Vármegyei Szociográfiák Kiadó.

Gyűjtőhelyek és adatközlők

- Cs. – Császlóc: Garai Józsefné, Gergely Bernátné, Kriczki Jánosné, Mitrovics István

- Ksz. – Kisszelmenc: Jevcsák Zoltán

- Koh. – Koncháza: Nagy Józsefné

- Pk. – Palágykomoróc: Szanyi Gyula

- R. – Rát: Kótyuk Gergelyné, Kótyuk Jánosné, Kótyuk Péterné, Kozma Erzsébet, Szuperák Oszkárné

- Sz. – Szürte: Pásztornyicki Júlia

THE HEALING “HOLY MAN” OF CSÁSZLÓC

The study traces the life career of one of the best known Catholic priests in the Ung Plain region, on the basis of documents and reminiscences. Lajos Szentmihályi, a Roman Catholic priest who served for more than four decades in the same settlement, Császlóc (now Chaszlivtsi, Subcarpathia, Ukraine), not only tended to his community's spiritual needs but was also their healer.

Even from a distance of half a century, the many references and recollections recorded during the course of fieldwork bear witness to the extensive healing activity carried out by the priest. The paper outlines the historical events that were among the reasons why Father Lajos Szentmihályi – who was later appointed papal chamberlain and titular provost – undertook the role of healing priest in addition to his pastoral vocation, under all circumstances, even in the “difficult times”. It touches on the major events in the life of the settlement and its Catholic parish and the changes there from the earliest times to the present. It examines the circumstances of how the young priest appointed to the village gradually became the community's spiritual leader, teacher, healer and true father.

